

Література:

1. Закон України «Про авторське право і суміжні права» № 3792-12 від 05.12.2012. – [Електронний ресурс]: Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>
2. Качуровський В. В. Визнання права як спосіб захисту особистих немайнових прав автора / В. В. Качуровський // Молодий вчений. – 2015. – № 2(1). – С. 224=226.
3. Конституція України : [прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України № 254 к/96-ВР 28 черв. 1996 р.] // Відомості Верховної Ради України. – 1996. № 30. – Ст. 141. – Зі змінами; тлумачення від 15 травня 2014 р.
4. Уваркин Г. И. Правовые проблемы осуществления и защиты авторских и смежных прав: дис. канд. юр.. наук:12.00.03 / Г. И. Уваркин. – М., 2006. – 176 с.
5. Цивільний кодекс України : за станом на 16 січ. 2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 56. – Зі змінами; ост. ред. 11 серп. 2013 р.

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО В КРАЇНАХ ІСЛАМУ

Ірина Плахіна

*кандидат юридичних наук, доцент
кафедри української і всесвітньої історії та
культури
Ізмаїльський державний гуманітарний
університет
(Україна)*

Шаріат (мусульманське право) являє собою звід релігійних та правових норм, що складені на основі Корану та Сунни та містить норми державного, спадкового, кримінального та шлюбно-сімейного права [5,

с. 495]. Таким чином, шаріат – це правові приписи, невід’ємні від теології ісламу, тісно пов’язані із його релігійно-містичними уявленнями. Іслам розглядає правові положення як частину єдиного божественного закону й порядку. Отже, як повелінням, так і заборонам, що складають норми шаріату, також приписується божественне значення.

Основна тенденція шаріату – оцінка різноманітних життєвих обставин із точки зору релігії. Тому не випадково, що однією із особливостей норм, які складають шаріат, є те, що вони застосовуються тільки до мусульман та у відношеннях між мусульманами. Кодекс шаріату розділяється на три основні частини: *ібадат* (обов’язки, що відносяться до релігійного культу), *муамалят* (чисто юридичні норми) та *укубат* (система покарань) [1, с.134].

Як конфесійне право, шаріат відрізняється від канонічного права у країнах Європи у тому відношенні, що він регулює не суворо окреслені сфери суспільного та церковного життя, а виступає у якості всеохоплюючої нормативної системи, що затвердилась в цілому ряді країн Азії та Африки та розповсюдила свою дію на Середню Азію й частину Закавказзя, на Північну та Західну Африку, на ряд країн Південно-Східної Азії. Однак таке бурне та широке розповсюдження ісламу і шаріату потягнуло за собою і все більший прояв у ньому місцевих особливостей та розбіжностей при тлумаченні окремих правових інститутів. Так, із затвердженням двох головних напрямків у ісламі відповідним чином виник розкол у шаріаті, де наряду із ортодоксальним напрямком (сунізм), виник й інший напрямок – шиїзм [3, с. 149].

Релігійний принцип застосування мусульманського права ніколи не провадився в життя без вилучень і безумовно. З самого виникнення ісламу і становлення мусульманської держави багато норм мусульманського права поширювалися і на немусульман. Це відноситься, наприклад, до державного права або до положень, що встановлює податки на немусульманське населення. Іншим випадком є підпорядкування нормам

мусульманського права немусульманок, що вийшли заміж за мусульманина. Так, в наш час мусульмансько-правові норми щодо заповіту, спадкування, обмеження правоздатності в більшості арабських країн поширюються і на немусульман.

Релігійні критерії застосування мусульманського права представляються правильним тільки з дуже суттєвими застереженнями. Вони можуть бути прийняті за умови розгляду мусульманського права з однієї точки зору - в максимально широкому, а не спеціально юридичному сенсі, тобто як «божественного закону» – шаріату, котрий в такому розумінні практично поглинає собою іслам в цілому. Природно, при цьому юридичні норми дійсно виявляються в тіні власне релігійно-ритуальних чи моральних приписів, розчиняються в них. Зрозуміло, що такий підхід не дозволяє виявити особливості саме юридичних норм як самостійної частини всього мусульманського соціально-нормативного комплексу. Більш того, якщо взяти за аксіому положення про нерозривну єдність релігійних приписів (догматичних і ритуальних), моральних і власне правових норм в ісламі, то питання про саме існування мусульманського права в юридичному сенсі взагалі знімається. Справді, якщо виходити з того, що так звані правові норми в ісламі нічим принципово не відрізняються від ритуальних і моральних, то виникають сумніви в обґрунтованості оцінки мусульманського права як юридичного явища. А раз так, то закономірно постає питання, чи припустимо взагалі говорити про наявність в ісламі, нехай навіть в нерозчленованому вигляді, різних типів норм, в тому числі і юридичних. Іншими словами, висновок про те, що мусульманський соціально-нормативний механізм включає релігійні, моральні та правові правила поведінки, повинен провести аналіз тих чинників, які зумовили юридичний характер окремих приписів ісламу, додали їм якість права. Тому специфіку мусульманського права не можна повністю розкрити, вказавши лише на його тісний зв'язок з

мусульманською релігією і моральністю. Перш за все необхідно дати йому оцінку саме як праву в юридичному сенсі, розглянути його співвідношення з державою, визначити, чи відповідає воно всім вимогам, яким повинно відповідати право як особливий соціально-нормативний регулятор. Без цього неможливо зрозуміти місце мусульманського права в правовій надбудові суспільства в мусульманських країнах.

Розвиток традиційних і виникнення нових суспільних відносин обумовили певні зміни у правових системах мусульманських країн. Ці зміни чітко окреслюються у трьох напрямках.

По-перше, це так звана «*вестернізація*», тобто запозичення мусульманським правом деяких ідей, принципів та норм, притаманних романс-германському чи англосаксонському праву. При цьому вплив кожної із зазначених систем на право конкретної мусульманської країни залежав від того, з якою у неї були найтісніші економічні, політичні та інші зв'язки. Вестернізація виявилась у тому, що в питаннях, які виходять за межі особистого статусу і не стосуються священних основ ісламу, застосування норм власне мусульманського права поступається нормам, запозиченим у романс-германському чи англійському праві. Ці норми впроваджувались через видання державою нових законів, кодексів або поступово встановленою судовою практикою. В результаті цього в таких галузях, як державне, процесуальне, торгове, трудове право в наш час діє небагато норм, які безпосередньо впливають з класичного мусульманського права.

По-друге, це *кодифікація* норм, які стосуються особистого статусу і яких не торкнулась вестернізація. Треба було систематизувати багато в чому неузгоджені приписи Корану і Сунни, не змінюючи при цьому положень священних для мусульман джерел. Крім того, необхідно було усунути можливість обґрунтування вирішення одних і тих самих проблем

посиланнями на численні і суперечливі праці послідовників різних шкіл мусульманського права.

У Туреччині Цивільний та Цивільно-процесуальний кодекси були підготовлені ще у 1870 і 1876 рр., але вони не торкалися регулювання особистих прав, сімейного та спадкового права. В 1927 р. король Саудівської Аравії Ібн-Сауд оголосив про наміри створити кодекс мусульманського права на базі однієї з доктрин, та активні протести з боку правовірних зробили неможливою реалізацію цих планів.

Першою кодифікацією мусульманського права, що набрала сили закону в галузях сімейного права та наслідування, був іранський Цивільний кодекс, сформований у 1927-1935 рр. Нині кодифікація у названих сферах на вищому чи нижчому рівнях відбулась практично в усіх мусульманських країнах.

Третій напрям полягає в *обмеженні*, а то й у повному скасуванні діяльності традиційних судів, що забезпечували неухильність застосування приписів шаріату. Цей процес обумовлений вестернізацією і кодифікацією мусульманського права, внаслідок чого з'явився значний масив норм, що вже були результатом заснованої на сучасних суспільних потребах правотворчості держави, а не тлумачення архаїчних новел Корану, суні і т. п. Природно, що в цих умовах для забезпечення реалізації сучасних законів і кодексів потрібно звертатися до професійних юристів, а не традиційних мусульманських суддів, які є охоронцями релігійних догматів.

За широтою застосування норм класичного мусульманського права та рівнем їх впливу на чинне законодавство мусульманські країни можна поділити на декілька груп.

Першу групу становлять країни, в яких мусульманське право застосовується максимально широко. В них існують законодавчі, аж до конституційних, приписи про обов'язкову відповідність усіх аспектів

суспільного життя та нормативного їх регулювання шаріату. Введено суворі покарання за порушення положень шаріату. Характерними представниками цієї групи країн є Саудівська Аравія та Іран.

До другої групи належать країни, в яких сфера дії мусульманського права не є такою всеосяжною, але все ж залишається досить суттєвою і навіть має тенденцію до розширення. Як приклад може правити проголошення в Лівії Корану «законом суспільства», який повністю заміняє Конституцію, або створення у Пакистані Ради ісламської ідеології, завданням якої визначена розробка пропозицій щодо приведення чинного законодавства у відповідність до шаріату.

Третю групу утворює більшість арабських країн (Єгипет, Сирія, Мавританія та ін.). У конституціях цих країн відведено особливе місце ісламу та мусульманському праву. Норми галузей права фактично відтворюють положення традиційних мусульманських доктрин. Але в деяких галузях права набирає сили тенденція до врегулювання відповідних суспільних відносин державними правовими актами, позначеними впливом європейського права.

Особливу групу становлять мусульманські держави, які входили до складу колишнього СРСР. Зрозуміло, що за умов, коли держава виходила з принципів атеїзму і провадила політику, спрямовану на витискання будь-якої релігії з життя суспільства, не могло бути й мови про легальне застосування норм мусульманського права. Після проголошення СНД у цих державах вбачаються різні за своєю активністю процеси відновлення принципів та норм шаріату. На вищому рівні проголошується курс на відродження цінностей ісламу. В державних символах підкреслюється належність до мусульманського світу. В деяких галузях нового законодавства цих країн все помітнішим стає вплив положень мусульманського права.

Література:

1. Васильев Л. С. История религий востока / Л. С. Васильев. – М., 1983.
2. Галазны П. Н. История государства и права зарубежных стран / П. Н. Галазны. – М., 1980. – Ч.1.
3. Жидков О. П. История государства и права зарубежных стран / О. П. Жидков. – М., 1996. – Ч.1.
4. Радугин А. А. Введение в религиоведение / А. А. Радугин. – М. : Просвещение, 1997. – 432 с.
5. Юридическая энциклопедия. – М. : Академия, 1997. – 692 с.

CONCERNING SOME SOURCES OF CONFLICT IN UKRAINE

Seifulla Rashidov

professor

Izmail State University of Humanities

(Ukraine)

One of the factors of the armed conflict in Ukraine has become a destructive role of Russian institutions of civil society.

The fact is that the activities of Russian institutions of civil society (media, religious organizations represented by the Moscow Patriarchate, Mufti, Cossacks, some political parties and so) in relation to Ukraine has become an additional factor in the split of civic identity and the formation of aggressive moods in Ukrainian society. Numerous visits of Russian Patriarch to Ukraine has always included a political component. In Donetsk region alone the experts have counted about 12 Cossack organizations which have been providing in recent years the negative impact on the socio-political processes in Ukraine. The researcher of the Center for East European Studies at the University of Bremen Nikolai Mitrokhin is mostly surprised at the fact that the Ukrainian society in general did not notice it, did not fix it and did not think about it. He is in